

VANALINNA HARIDUSKOLLEEGIUM

Mirjam Parve, 8. klass

KEELE MUUTUMINE - KAS HEA VÕI HALB?

Psükoloogia pääjoontest laheda infini

EESTI KEELE OLÜMPIAADI I VOORU LOOVTÖÖ

Juhendaja: Krista Nõmmik

Tallinn 2006

“Kuna keel on arenenud välisilma poole suundunud tähelepanu mõju all, siis leiame ka, et psüükiliste nähtuste keelelised väljed on algupärandlikult kehalisest ilmast võetud. Sisemist vaimuilma kujutatakse sümbolide abil, mis laenatud välisest ruumilisest ilmast” (H. Höffding: 1923).

“Ok, mis ma siin pikalt jauran, vaata ise järele: www.knapasnah.net, kaugel see tudengipõlgi enam on, seal jumalast lähedat inffi. Ja surfa veidi ka www.hansa.ee. Ok, sauki siis!” (Marker: 2004).

Esimene näide on kaheksakümne kolme, teine kahe aasta tagusest eesti keelest. Erinevus on nii suur, et vaevalt dr. Harald Höffningi tõlkija härra Karl Freiberg mobiilimakse reklaamist midagi aru saaks. Sama keeruline on meil vananenud sõnavaraga tekste mõista.

Viimasel ajal ongi meedias, näiteks keeleajakirjades, palju vaieldud muutuste üle eesti keeles. Mõned arvavad, et suurim oht eesti keelele on vene keele mõju, teised muretsevad amerikanismide kasutamise pärast, kolmandad jällegi eitavad üldse kõiki probleeme. Et sõnavara on keele kõige muutlikum osa, siis minu kirjatükk sellest lähtubki. Kui amerikanismid ja russitsismid on keelele kahjulikud ja rikuvad selle omapära, siis keeleuuendused on just vastupidi kasulikud ja aitavad kaasa keele rikastumisele. H. Saari (1998) on öelnud: "Sajandite isevool toob keelde kolmesuguseid muutusi. Ühed kas halvendavad väljendusvõimlikkust või teevad keelt asjatult keerulisemaks. Teised on selle

poolest ükskõiksed. Kolmandad parandavad väljendusvõimet ja võimaldavad keelt kasutada aina uutes ajaloolistes olukordades."

Enamiku keeleuendustest moodustavad uued eestipärased sõnad ja korraldatud sõnamoodustusvõistlustest osa võtnute arvu põhjal võib öelda, et eestlastel on huvi ja tahtet keelt parandada ning jätkub ka huvitavaid, värskeid ideid.

Keeleuendused on enamasti võõrsõnade asemele kasutusele võetavad uued eestipärasemad sõnad. Vahel muutub ka sõna kirjutusviis või harvemini tähendus (kuigi viimast muutust tavaliselt reeglina ei kinnitata). Aeg-ajalt muutuvad ka õigekirjareeglid.

Eesti keele muutumisest ja rikastamisest rääkides ei sa mööda minna Johannes Aavikust, kelle keelekorralduspõhimõtted on esitatud tema raamatus "Õigekeelsuse ja keeleuenduse põhimõtted" 1924 ning need on järgmised:

1. otstarbekohasus- sellele alluvad a) rikkus, b) selgus ja täpsus, c) lühemus, d) kergõpitavus ja-omandatavus;
2. ilu- sellele alluvad a) häälikuline kõlavus ja eufoonia, b) lühemus, c) stiililis-psühholoogiline ilu;
3. omapärasus- sellele alluvad a) analoogiavormide asemel olgu häälikuseaduslikud vormid, b) tarbetutest võõrapärasustest puhastatud süntaks, c) mitmete võõrsõnade asemele või kõrvale tulgu omad.

Aaviku ettepanekul on käibelevõetud *i*-ülivõrre ja *maks*-vorm, laiendatud *i*-mitmuse, lühikese mitmuse osastava, lühikese ainsuse sisseütleva ja nimetavalise liitumise kasutamist, muudetud sõnajärge.

Aavik suutis rikastada eesti sõnavara sadade soome laenude, tuletiste ja murdesõnadega. (Rooleid : 2003) Viimaste näited on *almus*, *kihk*, *kääbis*, *leebe*, *hajuma*, *kaikuma*, *sebima* ja muud. Kodumurdest tutvustas ta

eestlastele nt sõnu *abajas, imal, jõhker, kipakas, rehala, tarima, ülle, üll, ült*. Tema loodud 200 tehistüvest on praegu kasutusel üle 40. Johannes Aaviku "Uute sõnade ja vähemtuntud sõnade sõnastikust" (1921) on 50% sõnadest sama kirjapildi ja tähendusega ka "Eesti keele sõnaraamatus" (1999) olemas.

Keele grammatilise struktuuri teadlik muutmine on maailmas üsna harukordne, kuid eesti keeleuuendus on seda suutnud (kuigi osalt keerukama struktuuri hinnaga).

Aavik suutis ise palju head teha ja mis veel tähtsam- innustada keelearenduseks ka järeltulevaid põlvi.

2002. aastal toimunud sõnavõistlusele laekus inimestelt umbes 5300 ettepanekut. Selle võistlusega leiti uued sõnad *üleilmastumine* (*globaliseerumise* asemel); *sihtkomisjon* *sihtkomitee* (*ad hoc-komisjoni* asemel); *lõimimine, lõiming* (*integratsiooni* asemel); *kriisiohjamine* (*kriisireguleerimise* asemel); *täisleppimatus* (*nulltolerantsi* asemel); *lähimus, lähipõhimõte* (*subsidiaarsuse* asemel); *tõukefondid* (*struktuurifondide* asemel); *rakkerühm, rakkejõud* (*task force'i* asemel); *mestimine* (*twinning'i* asemel); *vabaühendus* (*valitsusvälise ühenduse* asemel); *ühenduse õigustik* (*ühenduse acquis* asemel).

Üldiselt on eestlased siiski keeleteadlikud ja –tundlikud ning üsna innukad uute sõnade loojad- osalejaid jätkus 2002. aastal isegi kolmele sõnavõistlusele.

Russitsismidesse suhtuvad peaaegu kõik eestlased halvasti ja venekeelseid sõnu kasutatakse igapäevases kõnes ka järjest vähem, nagu võib näha uuringust, mis on teostatud tänavu jaanuaris Vanalinna Hariduskolleegiumi õpilaste hulgas. Siiski on noorte keeles mõned venekeelsed slängisõnad. Ilmselt on oma mõju avaldanud see, et paljud Eestis elavad venelased ei taha eesti keelt selgeks

õppida (õnneks on see viimasel ajal muutunud ja nooremad venelased räägivad eesti keeles päris hästi). Venekeelsetest sõnadest kasutavad eesti noored peamiselt roppusi. Küsitlus 8. klassi õpilaste hulgas näitas, et venekeelseid sõnu ei kasutata igapäevakõnes nii palju kui inglisekeelseid. Arvata võib, et õpilane ei taju vene keele mõjusid. Näiteks peab M.Hint (1998:lk 770) eriti ilmekaks vene mõju näiteks eessõnade *läbi* ja *tänu* kasutuse laienemist: "*läbi* on muutunud universaalprepositsiooniks, mis sobib väljendama peaaegu igasuguseid ruumi- ja vahendivahekordi." M. Hindi toob järgmised näited: eksport käis *läbi rubla*; kriisist väljuti *läbi agressiooni*; iseseisvaks saime *läbi vabadusvõitluse*; *läbi äri* kestame täna, *läbi laste* kestame üle aegade. Vene keele mõjud pole veel küll lausa häirivalt suured, kuid teadlane kutsub siiski mõtlema sellele, mida võivad kunagi endaga eesti keelde kaasa tuua uued põlvkonnad vene juurtega eesti kõnelejad. Need on meie eakaaslaslased, kes peagi alustavad näiteks loodusainete õppimist eesti keeles.

Võõrsõnad tulevad ja jäävadki meie sõnavarasse. Vahel kasutatakse eestikeelses kõnes muukeelseid sõnu (*chick*), vahel mugandatakse neid (buum).

Alates 1980. aastate lõpust hakkas eesti keelde tulema rohkem sõnu inglise keelest. Põhiliselt laenatakse sõnu ajakirjandusest, filmidest ning internetis. Amerikanismid on palju rohkem levinud ja mõned sõnad, nagu näiteks OK on juba täiesti automaatselt eestikeelses lauses oma koha leidnud.

Paljusid laensõnu on püütud sõnavõistluste abil asendada ja nii sündisidki näiteks uued eesti sõnad *rakkerühm* (*task force*'i asemel) ja *mestimine* (*twinning*'i asemel).

Oma küsitluses palusin VHK õpilastel ka leida uued vasted sõnadele *task force*, *twinning*, *performance* ja *copywriter*. Valik huvipakkuvamatest sõnadest:

copywriter'i vasteks pakuti: *trükkkapp, priks, kopikas*; *task force'i* vasteks: *taskujõud, tegumijõud, ülesande jõud*; *twinning'i* vasteks: *pingimine, aasitamine, euroneering, kekolähe*.

Üldiselt tegid poisid rohkem uusi sõnu kui tüdrukud ja paistsid sellest rohkem huvitatud olevat.

Kas keele muutumine aga keele arengule ka kasulik on? Teadlased näevad antud küsimuses dilemmat: "Üks rahva identiteedi kandjaid on keel ja nii vastanduvad meilgi ühelt poolt laenamine teistest keeltest ja teiselt poolt vastuseis kõigele sellele, mis on võõras või tundub seda olevat." Ka eelnevalt nimetatud küsitlusest selgub, et noortel keelekasutajajatel (47 küsitletut) on keele muutumise kohta üsna erinevaid arvamusi. Enamik tüdrukuid vastas, et see on hea, poiste arvamused jagunesid pooleks, ja palju oli ka neid, keda see ei huvitanud, ning neid, kes arvasid, et see ei häiri või oleneb asjaoludest.

Mõne keele muutumise uurija arvates on eesti keel kadumisohus, kuid paljud neist (B Heine, E. C Traugott, A.Giacalone – Ramat: 1998) kinnitavad lohutavalt, et "kuni pole tegemist keelevahetuse, pidžinistumise või muu identiteedikao tusega, võtab keel vastu ainult neid mõjusid, mis talle tüpoloogiliselt sobivad ja on kooskõlas ta üldiste arengusuundadega" Nii ei pruugi meil karta, et eesti keeles on tulevikus massiliselt näiteks laensõnu poola või hiina keelest.

Küsitluse tulemused

Küsitlusele vastasid Vanalinna Hariduskolleegiumi 8. poiste ja 8. tüdrukute klassi õpilased. Inglise keelt õpitakse alates esimesest klassist ja põhikooli lõpuks peaksid kõik õpilased olema head keeleoskajad.

Usutletud õpilased tunnistavad, et inglisekeelsetest sõnadest kasutatakse kõige rohkem (pakutud 26 korda) sõna *fuck*, teisel kohal on *okay* (22 korda), pisut vähem kasutatakse väljendeid *hi* (10 korda), *oh my god* (8 korda) ja *sorry* (5 korda). Neljal korral kasutati väljendeid *sorry* ja *what's up?*, kolmel korral *yes/yeah*, *right*, kahel korral *what*, *hello*, *chill*, *thanks*, *bye*, *uh-oh(okou)*, *what ever*, *oh no*, *aww*, *wii*, *jesus (christ)*, *bitch*, *asshole*. Ainult korra mainiti väljendeid *shit happens*, *stupid*, *honey*, *anyway*, *no*, *nigger*, *goblin*, *exceptionally*, *let's go*, *happy*, *fun*, *download* ja *my ass*. Kaks vastajat kirjutasid ka, et nad räägivad inglise keeles kogu jutu või ei kasuta seda üldse.

Vene keelest kasutati vähem erinevaid sõnu. Kõige rohkem (23 korda) mainiti sõna *davai*. Kuueteistkümmel korral oli kirjas sõna *pohhui*, viiel korral *hui*, kolmel korral *što eta*, *njet* ja *nahhui*, ainnult ühel korral *privet*, *pakaa*, *da*, *kak delaa*.

Küsitlus näitab, et väga palju kasutatakse võõrkeelseid roppusi. Küsimus, miks seda tehakse, vajaks põhjalikumat uuringut.

Arvamused keele muutumise kohta:

Tüdrukud:

1. Hea -10 vastajat
2. Nii ja naa, oleneb - 5 vastajat
3. Normaalne, ei häiri, pole halb- 4 vastajat
4. Paratamatu/ Ei huvita, pole mõelnud- 1 vastaja

Poisid:

1. Hea/Halb – 7 vastajat
2. Ei huvita, pole mõelnud- 5 vastajat
3. Nii ja naa, oleneb- 3 vastajat
4. Mõttetu- 1 vastaja

Ühel korral vastati ka "EI KOMMENTAARI". Viimane vastus näitab meedia otsesest mõju õpilase keelekasutusele, seda küll läbi huumori.

Näib, et tüdrukuid huvitab keel ja selle muutumine rohkem ja nad on keelemuutuste poolt, samas kui poistel on pooldajaid ja vastuolijaid täpselt võrdselt.

Tüdrukute põhjendused:

Hea- sest keel läheb kergemaks, mõnusamaks ja suupärasemaks; kuhugi on vaja areneda; ükski keel ei säili täpselt samasugusena, pealegi ei toimu see ju paugupealt; keel uueneb ja praegu oleks imelik vana eesti keelt rääkida; oleks halb kirjutada v asemel w; keel areneb; keel peab kaasajastuma; keel laieneb; muutused on head; on vaja ennast uut moodi väljendada; muu maailm muutub ja areneb samuti.

Halb- võõrkeelest tuleb palju roppusi; kõik keeled muutuvad üha sarnasemaks; muutumine rikub eesti keelt; slängi ei tohi lisanduda, see rikub keelt; ilus eesti keel peab säilima; teistest keeltest lisandub liiga palju sõnu; väikeste riikide keeled kaovad ära; ilusad vanad sõnad kaovad.

Poiste põhjendused:

Hea- sest siis pole keel kogu aeg ühesugune; keel läheb mugavamaks; siis on rohkem sõnu ja sõnavara on rikkalikum; kui keel ei muutu, siis jääb areng seisma.

Halb- eesti keelt tuleb puhtana hoida; ei saa enam aru, mida vanasti räägiti; släng on halb, sest teised ei pruugi sellest aru saada; eesti kultuur ja pärand kaob keele muutumisega aina rohkem; keel muutub üksluisemaks ja reostatuks; vanemad inimesed ei saa noorte kõnepruugist aru ja noored vanema põlvkonna omast; kui keel püsiks kogu aeg samasugusena, oleks kõikidel põlvkondadel seda lihtne õppida; keel ei tohi täielikult muutuda; eesti keelest ei jää enam midagi alles.

Uudissõnadena pakuti järgmisi sõnu:

- ❖ NULLTOLERANTS=miruhiri,teolubamatus,konvert, pelopapu,seeld,holipa,puhmuur,antianerhiseerumine, nulerans,masksus,halvkus,nulltod,mikutoku,kelomaania,akajuuju,örkur kõlblus,viisakusreegel.
- ❖ SUBSIDIAARSUS=kargur,aitavaarsus,aitavist,tsiksu, suboteeriv,mita,kalamaarsus,abistamine,tokileensus, sidiaarsus,suportes,mulav,malalure,pele,kolojaasus, saltiriss,pärke,abi,klinks,toetavus,abistavus.
- ❖ STRUKTUURIFOND=omori,edenduskoogu, sloomijuistifond,kalekonas,edenduspraha,stufond,kuka, emgo,edendusraha,fernimatsifond,stuuvifond,pahkel, edulanp,strukets,ledajok,rokpanip,trandist,abifond, ülesehituskeskus,ülesehitus rahakogumisamet, toetusfond.

- ❖ TASK FORCE = kihur, ülesandejõud, löögirühma liikmed, tsiviku vika, kiku, hahu, kamand, balli, ahmaat, taskuüksus, eriüksus, tegumijõud, tasfors, käsujõud, taskujõud, abelood, akilup, kooras, forsseering, forss, ülesande jõud, käskivvõim, käskjõud.
- ❖ TWINNING = morukoru, vastuvõtt, projateostulähetama, dvinnima, kurukand, aasitama, nekai, leistvor, saatmine, euroneering, arnie, tvinnimine, seinima, turiklaseerima, spioneerima, elrabkas, krokonn, straakjugon, pingimine, kekolähe, saadikut saatma, lähtestamine, maining, liidulähetus, nõhutamine, liitlaslus.
- ❖ PERFORMANCE = viiskamu, tõhusesi, sontaru, suutlimu, proving, žlopa, juusre, esitus, perfoormänss, performens, pervormants, tersonak, sontik, purpura, eikurk, performanitsioon, etendis, šõu.
- ❖ COPYWRITER = amumaidu, ümberkirjutaja, koopiakirjutajajait, kelopa, reklaamindaja, trükkkapp, kelopa, lõngar, koopiavend, kopeerinjukirjutaja, copykirjutaja, võtleja, aksor, koopiakirjutaja, kopeerijavriteerija, priks, saloks, tikah, süska, trükkija, kivipea, kopikas, kopiraater, trükker, koopiamasin, kopi, kopeeri-kirjutaja, reklaamikirjutaja, spämmer, kopiraiter.

Tundus, et väga vähesed teadsid, mida tähendab *copywriter*. Peaaegu kõik sõnad olid poiste välja mõeldud, aga nad ei olnud aru saanud, et tuli moodustada uued *eestipärased* sõnad, mitte uued võõrsõnad. Päris head sõnad olid *nullrans*, *kopikas*, *teolubamatus*, *taskujõud*, *käskjõud*, *etendis*, *edendusraha*, *toetusfond*, *euroneering* (kuigi sellel on võõrapärane lõpp) ja *pingimine*.

Vasted, mille õpilased teiste hulgast välja valisid:

ASOTSIAAL:

1. prükkar- 20 korda
2. eluheidik- 15 korda

3. heidiklane- 7 korda
4. sant- 4 korda
5. käbal; vuhh- 3 korda
6. riigitu; parm; sopu; muldur- 2 korda
7. jäänum; heitur; lootsik; prügikoll; porik; prügikastiinimene; hädaline; lootsuk; loodik; vaesur; prügik; irdik; minet- 1 kord

GLOBALISEERUMINE:

1. maailmastumine- 22 korda
2. üleilmastumine- 14 korda
3. maakerastumine- 4 korda
4. ilmastumine- 3 korda
5. ülmastumine; pallumine; suppistumine; munastumine; lauslaiamine; ühinemine- 1 kord

Maailmastumine on ka Eesti keele õigekeelsussõnaraamatus, *üleilmastumine* valiti välja 2002 aasta sõnavõistlusel.

Kokkuvõte

Vanalinna Hariduskolleeiumi õpilased on eesti keele säilimisest üsna huvitatud ja ka muud märgid näitavad, et eesti keelt ei ähvarda näiteks liivi keele saatus, mida räägivad tänapäeval üksikud vanainimesed. Ei ole ka ohtu, et toimub keele väljavahetamine. Eesti keel on ka rahvusvahelistel võistlustel ilusaks tunnistatud ja eestlased on uhked, et nad räägivad eesti keelt.

Pole ka märgata keele lihtsustumist, keerulisemate lausete kadumist ega uute sõnade moodustamise vähenemist(1998: lk 769). Eesti keel on olnud järjepidevalt oma identiteeti säilitada püüdvate eestlaste keel. Olukord pole küll suurepärane, kuid mingitest eesti keele identiteeti lammutavatest "keelelistest maailhetest" on veel vara rääkida (Erelt, Metslang : 1998). Nii näib, et eesti keel pole veel sugugi kadumise poole teel ja püsib veel üsna kaua.

Kasutatud kirjandus

Erelt, M., Metslang, H. (1998). Oma või võõras. *Keel ja Kirjandus* nr 10.

Erelt, T. (2003). Sõnavõistlus andis uued eesti sõnad. *Oma Keel* nr 1.

Erelt, T. (2000). Johannes Aavik, 120 aastat tagasi sündinud Saaremaa mees. *Oma Keel* nr 1.

Höfdding, H. (1923). Psükoloogia pääjooned. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus.

Mobiiliga maksmine käib lihtsalt (2004). *Marker* nr 9.

Rooleid, M. (2004). Johannes Aaviku loodud sõnad tänapäeval. Uurimistö.

Küsitlus

Vanus:

Sugu:

1. Nimeta inglise- või venekeelseid sõnu ja väljendeid, mida kasutad igapäevases kõnes

Inglisekeelsed:

Venekeelsed:

2. Kas keele muutumine on sinu arvates halb või hea? Miks?

3. Mõttele välja uued eestipärased sõnad, mis sobiksid nende võõrsõnade vasteteks:

NULLTOLERANTS(ühiskonnavaenuliku käitumise mittelubamine)-

SUBSIDIAARSUS(subsidiaarne- abistav, toetav)-

STRUKTUURIFOND-

TASK FORCE-

TWINNING (EL liikmesriigi ametniku lähetamine kandidaatriiki nõustama kindlat projekti)-

PERFORMANCE-

COPYWRITER-

4. Vali igale sõnale sobivaim vaste või paku ise uus sõna ja põhjenda oma vastust!

ASOTSIAAL- linnasant, heitur, tõrjus, vuhh, vaesur, irdik, kurbik, heidiklane, porik, minet, lootsuk, vaadik, kaltsik, muldur, prahik, pahnur, sopu, riigitu, eluheidik, sant, prükkar, jäänur, jäänum, loodik, käbal.

GLOBALISEERUMINE- maailmastumine, ülmastumine, üleilmastumine, ilmastumine, ilmlemine, pallistumine, palluminen, maakerastumine, kerastumine, kõiksumine, munastumine, suppistumine, lauslaiamine, kerakiirendus, valg.

